

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

FINANCIAL ASPECTS OF REALIZATION OF SOCIAL POLITICS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE MILITARY STATE

Стаття присвячена вирішенню проблем та окресленню перспектив щодо формування та фінансових аспектів реалізації соціальної політики держави в умовах військового стану в Україні. У статті проаналізовано та узагальнено погляди науковців щодо визначення сутності «соціальної політики» з огляду на фінансовий аспект її реалізації. Розкрито зміст та особливості фінансового забезпечення соціального захисту населення в умовах військових дій в Україні. Визначено актуальні проблеми фінансового забезпечення соціальної сфери та шляхи їх вирішення в умовах військового стану. Окреслено основні перспективні завдання та напрямки розвитку забезпечення соціального захисту населення в Україні. Зазначено, що однією з найважливіших складових у системі соціального захисту громадян є його фінансове забезпечення. Запропоновано шляхи підвищення ефективності фінансування соціальних видатків в умовах військового стану в Україні.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна сфера, фінансове забезпечення соціальної політики, соціальний захист, соціальне забезпечення.

The article is devoted to solving problems and outlining prospects for the formation and financial aspects of the implementation of the state's social policy in the conditions of martial law in Ukraine. The article analyzes and summarizes the views of scientists regarding the definition of the essence of "social policy" in view of the financial aspect of its implementation. The content and features of the financial provision of social protection of the population in the conditions of military operations in Ukraine are disclosed. Current problems of financial support of the social sphere and ways to solve them in the conditions of martial law are determined. The main prospective tasks and directions of development of social protection of the population in Ukraine are outlined. It is noted that one of the most important components in the system of social protection of citizens is its financial support. Ways to increase the efficiency of financing social expenditures in the conditions of limited budgetary resources in the conditions of martial law in Ukraine are proposed. Modern challenges and the limited financial capabilities of the state in the conditions of martial law need to be recognized as an objective necessity of the formation of effective social protection as a priority direction in the state policy for the realization of the most important public needs. This actualizes the study of problems and prospects for improving the financial provision of social protection of the population, especially in today's conditions. Despite a certain inconsistency, the state's desire to improve the current system of social protection and social security, which would include both individual measures aimed at the social security of certain social groups, and the system of social services available to various socially vulnerable categories of the population, is noticeable. After all, the economic soundness and effectiveness of the social protection and social security system, its focus on the needs of the most socially vulnerable categories of citizens are among the generally recognized standards of a socially oriented state, and the level of accessibility of social services for citizens is one of the indicators of determining the quality of life in a specific country. With an effective system of social protection and social security, the government accurately assesses the economic situation and needs of its citizens and allocates available budget funds and other resources to meet those needs in the best possible way. In this case, according to international standards, the main task of the system of social protection and social security should be to mitigate the negative impact of factors arising during the implementation of social and economic reforms on the most socially vulnerable categories of the population.

Key words: social policy, social sphere, financial support of social policy, social protection, social security.

УДК 336.14

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.3-20>

Савчук С.В.¹

к.е.н., доцент,
Західноукраїнський національний
університет

Коломийчук Н.М.²

к.е.н., доцент,
Західноукраїнський національний
університет

Savchuk Svitlana

West Ukrainian National University

Kolomyychuk Nataliya

West Ukrainian National University

Постановка проблеми. Військові дії в Україні об'єднали світ та українське суспільство в боротьбі за мир та справедливість. Тому в сучасних умовах воєнного стану функціонування усіх гілок влади в державі сконцентровано для реалізації стратегічних та історичних ідей нації – забезпечення демократичного життя в об'єднаній Європі. Ситуація, що склалася обумовлює необхідність оперативної розробки антикризових планів щодо розвитку нашої держави. Тому в умовах сьогодення вкрай важливими є вирішення проблем та окреслення перспектив щодо формування та фінансових аспектів реалізації соціальної політики держави.

Адже безперечним є той факт, що повномасштабне вторгнення росії в Україну стало викликом і для соціальної сфери в країні. Тому попри все необхідною постає соціальна опіка держави мало-забезпечених, вразливих та незахищених категорій населення тощо. Одним із стратегічних та пріоритетних напрямів державної політики повинна залишатися як оборона всіх належних Україні територій, так і фінансове забезпечення соціальної сфери. Зокрема основними завданнями у сфері соціального захисту та соціального забезпечення є прийняття зважених рішень не тільки в частині пошуку додаткових фінансових ресурсів

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6213-4122>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6160-9053>

для фінансування видатків у даній сфері, а й у перегляді чинних механізмів їх розподілу та використання на засадах ефективності й максимального задоволення потреб громадян. Надважливим при цьому є виявлення та уникнення причин, що зумовлюють і поглиблюють проблему бідності й соціальної незахищеності населення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням формування соціальної політики України, фінансових аспектів її реалізації присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-дослідників, зокрема В. Базиловича, Н. Болотіна, А. Гарсія, Дж. Груат, І. Дьяконової, Т. Косової, І. Михайловської, В. Москаленко, О. Неліповича, І. Сало, В. Скуратівського, О. Палія, П. Шевчук та ін. Проте Однак на сьогодні надзвичайно важливим в умовах військового стану є налагодження такого механізму фінансового забезпечення розвитку соціальної політики, який би на основі впровадження принципів відповідальності, прозорості, результативності сприяв підвищенню рівня економічної ефективності та досягненню соціальної справедливості у цій сфері.

У проведених дослідженнях науковців основна увага зосереджена на фінансових аспектах реалізації соціальної політики України саме у мирний час, що не враховує особливості її реалізації в умовах військового стану

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження є визначення особливостей сучасних тенденцій формування соціальної політики України, фінансових аспектів її реалізації в умовах військового стану.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На всіх етапах розвитку суспільних відносин, враховуючи реалії функціонування держави, важливим постає належне формування соціальної політики, за рахунок якої реалізуються соціальні інтереси всіх верств населення, забезпечуються необхідні умови праці й побуту, здоров'я, відпочинку, гармонійні відносини суспільства і особи. Тому першочергово ефективна соціальна політика повинна бути спрямована на максимальне задоволення інтересів і потреб населення та загалом відображати діяльність держави щодо управління розвитком соціальної сфери суспільства.

Досліджуючи теоретичні засади формування соціальної політики, доцільно відмітити різновекторний характер її практичного застосування. Тому для економічної науки характерним залишається трактування дефініції «соціальна політика» у широкому та вузькому розуміннях. Так, у широкому розумінні, соціальна політика розглядається як один із напрямів фінансової політики в частині регулювання та контролю за дотриманням законодавства у соціальній сфері, що потребує координації органів державної влади для оптимізації соціальних відносин, максимального задоволення

соціальних інтересів громадян, а також забезпечення належного функціонування суспільства загалом.

У вузькому розумінні, соціальна політика являє собою сукупність дій та заходів держави, а також інших суб'єктів господарювання, спрямованих на вирішення основних завдань соціального характеру в контексті максимального забезпечення добробуту населення.

Зважаючи на зазначене, соціальну політику можна трактувати як скоординовану діяльність системи державних органів та інших суб'єктів щодо розв'язання проблем та вирішення пріоритетних завдань соціального характеру в державі в контексті забезпечення соціальної справедливості та зростання добробуту громадян з метою уникнення диспропорцій соціального розвитку суспільства.

Варто відмітити, надзвичайно широкий спектр сфери реалізації соціальної політики сприяє врегулюванню та гармонізації відносин, що складаються у державі між різними суб'єктами й охоплюють всі сфери життєдіяльності, в тому числі економічну, політичну, духовну, соціальну тощо. Це обумовлює необхідність багатовимірної та широкоаспектної системи державних програм та заходів, спрямованої на забезпечення належного функціонування соціальної сфери.

В свою чергу, дієвість та результативність соціальної політики в державі залежить від обґрунтованості цілей і завдань програм у даній сфері, а також від належного фінансування з державного бюджету, що являється передумовою до ефективної її здійснення. Саме виважена соціальна політика сприяє максимальному врахуванню основних пріоритетів розвитку соціальної держави в контексті реалізації конституційних норм. Такі пріоритети відображаються у відповідних напрямках соціальної політики держави, окреслених відповідно до галузей соціальної сфери, та першочергово залежать від політичних, економічних та інших факторів, що можуть змінюватись під впливом сучасних умов й тенденцій функціонування суспільства. Сьогодні на реалізацію соціальної політики та визначення її пріоритетів значний вплив справляє складна економічна ситуація, пов'язана із введенням в Україні військового стану.

Тому, зважаючи на основні орієнтири розвитку демократичної держави в контексті вирішення складних політико-економічних проблем, визначимо основні напрямки соціальної політики держави (рис. 1).

Повномасштабне вторгнення російської федерації, запровадження воєнного стану в Україні стало величезним викликом для соціальної сфери. В контексті її функціонування, як свідчить вітчизняний досвід, першочерговим не поставало вирішення питань матеріального забезпечення,

обсягів фонду заробітної плати для працівників даної сфери і загалом фінансування самої інфраструктури. Зазначимо, що одним із основних напрямків соціальної політики варто вважати політику соціального забезпечення і соціального страхування.

При цьому, важливим є побудова ефективної системи надання соціальних послуг та здійснення соціальної роботи, максимально орієнтованої на кращий європейський досвід для забезпечення громадян доступною, своєчасною, якісною підтримкою в контексті реалізації головних завдань Міністерства соціальної політики України.

Процедуру надання соціальних послуг регламентовано Законом України „Про соціальні послуги”, яким визначено організаційні засади та порядок їх фінансування [5].

Рішення про надання соціальних послуг приймають структурні підрозділи з питань соціального захисту населення виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, а також обласних державних адміністрацій щодо надання стаціонарного догляду, що визначено чинним законодавством України. Проте окремі рішення, зокрема щодо призначення та виплати компенсації фізичним

особам, які доглядають за своїми рідними можуть також приймати виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.

Відмітимо, що отримувачами певних соціальних послуг є ті громадяни, які опинилися в біді і не можуть самостійно з цим впоратись. Так, на сьогодні більшість таких людей потребують допомоги соціальних працівників, адже в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну шкода, у тому числі психологічна, матеріальна, фізична, що завдана війною, бойовими діями, тимчасовою окупацією є одним із чинників, який негативно впливає на життя людини, сім'ї, зокрема сімей з дітьми. Відповідно, соціальна робота та надання соціальних послуг – це професійна діяльність, яка потребує належного фінансового забезпечення, а, організуючи роботу, необхідно ґрунтовно вивчати ситуацію кожної людини, її проблеми і можливості, виважено підходити до прийняття рішень про надання соціальних послуг [7].

В умовах воєнного стану Міністерством соціальної політики України було внесено зміни стосовно режиму надання зазначених послуг. Рекомендації Міністерства в частині кризового їх надання дали змогу зменшити інтервал між виявленням потреби

Рис. 1. Напрямки соціальної політики держави

до безпосереднього моменту прийняття рішення тим установам, які надають ці послуги.

Відповідно до чинного законодавства, відповідальність за забезпечення надання соціальних послуг населенню, а також за безпосереднє їх надання покладено на органи місцевого самоврядування. Проте, як свідчить вітчизняний досвід, зважаючи на диференціацію в частині наявності в окремих територіальних громадах як адміністративних, так і фінансових ресурсів, не всі можуть забезпечити на належному рівні фінансову підтримку таких установ, як, зокрема, центри територіального обслуговування, соціальні центри сім'ї та молоді, а також тих закладів, де люди проживають і отримують медичні та освітні послуги. Особливо актуальним постає вирішення даного питання в період дії військового стану, хоча дефіцит фінансових ресурсів та постійний пошук альтернативних джерел фінансування обумовлюють необхідність трансформації такого механізму, враховуючи нагальні потреби людей та терміновість надання зазначених послуг.

Зважаючи на воєнний стан в державі та пріоритетність здійснення оборонних видатків, дотриманню гарантій щодо виконання норм Конституції України по забезпеченню соціального захисту населення максимально сприяє допомога багатьох міжнародних партнерів.

Важливим у реалізації соціальної політики стало прийняття 21 вересня 2022 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці», яким передбачено низку програм щодо підтримки бізнесу під час працевлаштування окремих категорій населення та сприяння на ринку праці в Україні особам з інвалідністю; визначено додаткові можливості отримання статусу безробітного особами, які перебувають на територіях, на яких ведуться бойові дії, та у яких не розірвані трудові договори з роботодавцем тощо [4].

Варто відмітити, що, незважаючи на умови воєнного стану, в Україні все ж забезпечується реалізація соціальної функції держави. Серед пріоритетів бюджетного фінансування важливими є як забезпечення обороноздатності країни, так і соціальна підтримка населення. Впродовж 2019–2022 рр. максимально збереженою залишається позитивна тенденція щодо здійснення видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення. Так, за даний період відбулося суттєве зростання таких видатків з 218,6 млрд. грн. у 2019 році до 426,0 млрд. грн. у 2022 році. При цьому, варто відмітити найвищі показники темпів їх росту у

2020 році, коли вони збільшилися відносно попереднього періоду на 104,1 млрд. грн., або 47,6%, та у 2022 році – на 86,7 млрд. грн., або 25,6% у порівнянні з 2021 роком. У 2020 році така ситуація спостерігалась, в основному, за рахунок передачі Міністерству соціальної політики видатків, які здійснювалися у 2019 році в частині наданих місцевим бюджетам з державного бюджету субвенцій, зокрема, на виплату допомог сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям та дітям інвалідам та субвенція на виплату допомог дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування [2].

На 2023 рік у Державному бюджеті України передбачено 447,6 млрд. грн. на соціальний захист та соціальне забезпечення, що свідчить про максимальне збереження першочергового фінансування соціальних видатків. При цьому, у повному обсязі враховано потреби Міністерства у справах ветеранів України для забезпечення соціального захисту ветеранів в контексті подальшого впровадження соціальної підтримки ветеранів в Україні [3]. Крім того, заплановані необхідні обсяги коштів бюджету, що нададуть можливість забезпечити у 2023 р. 2843 родини квартирами, зокрема, в першу чергу, це стосується безпосередньо учасників бойових дій, осіб з інвалідністю 1-2 групи і членів родин загиблих Захисників та Захисниць України. Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України» видатки в частині фінансування Українського ветеранського фонду спрямовано на розвиток програм для забезпечення ветеранського підприємництва, на участь поранених військових та ветеранів у міжнародних спортивних змаганнях «Ігри нескорених» та «Ігри Воїнів», а також передбачено видатки на нову програму «Виплата одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності деяких категорій осіб згідно Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Крім того, передбачено фінансування: початку будівництва Національного меморіального військового кладовища; надання послуг з психологічної реабілітації; надання психологічної реабілітації 40 тис. громадян; санаторно-курортного лікування понад 12800 осіб; професійної переадаптації більше 5260 учасників бойових дій. Запропонована на 2023 рік в Україні соціальна універсальна виплата дасть можливість адресно допомогти кожному громадянину, що перебуває у складних життєвих обставинах. Запровадження такої допомоги сприятиме суттєвому підвищенню пенсій понад 55% пенсіонерів.

Проте, крім соціальної підтримки населення, в державі необхідним є подальша реалізація активних програм зайнятості для максимального забезпечення безробітних робочими місцями, а також спрощення умов для функціонування бізнесових структур. Все ж, зважаючи на наслідки вторгнення

росії на територію України, відновлення у 2023 році ринку праці відбуватиметься повільними темпами. Тому в контексті реалізації державної політики необхідно створити найбільш сприятливі умови для розвитку бізнесу щодо збереження та створення нових робочих місць, стимулювання населення до самостійної економічної активності та сприяння продуктивній зайнятості населення.

Висновки. Таким чином, на сьогодні саме умови військового стану та складна політико-економічна ситуація в Україні зумовлюють трансформацію пріоритетів соціальної політики держави та необхідність визначення конкретних заходів для подолання соціальної кризи. Це потребує, в першу чергу, розробки єдиної і цілісної соціальної стратегії, спрямованої на підтримку населення та здатної відновити його довіру до влади, покращення добробуту й дотримання соціальної рівності в країні на тривалу перспективу.

При цьому для підвищення ефективності механізму фінансового забезпечення соціальної сфери необхідним постає: посилення відповідальності за нецільове використання коштів; оптимізація повноважень органами влади всіх рівнів щодо надання соціальних послуг, а також залучення неурядових організацій тощо. Саме комплексне впровадження чітко окреслених дій сприятиме належному функціонуванню механізму фінансування соціальної сфери та покращенню якості життя населення як основної мети реалізації соціально орієнтованої політики держави. В пріоритеті, крім видатків на національну безпеку і оборону, завжди повинні бути видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення. Адже, як свідчить вітчизняний досвід, при здійсненні таких видатків необхідно насамперед дбати про тих, для кого допомога від держави є єдиним джерелом існування, найуразливіші категорії населення, в тому числі внутрішньо переміщених осіб, які через військові дії втратили власне житло та доходи. За таких умов держава повинна бути готова до будь-яких викликів в контексті реалізації державної політики, враховуючи реальні зміни в політичній чи військовій кон'юктурі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мельник В. А. Сучасні напрями державної соціальної політики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 177–178.
2. Показники виконання Державного бюджету України за 2019–2022 роки. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>.
3. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок без-

робіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці: Закон України від 21.09.2022 № 2622-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2622-20#Text>.

5. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Дата оновлення 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

6. Смагло О. В. Соціальна політика: реалії та перспективи. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38-2. С. 70–73.

7. Соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану та останні зміни у цій сфері. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21778.html>.

REFERENCES:

1. Melnyk V. A. (2021) Suchasni napriamy derzhavnoi sotsialnoi polityky [Modern directions of state social policy. Legal scientific electronic journal] *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, no. 7, pp. 177–178. [in Ukrainian]
2. Pokaznyky vykonannia Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy za 2019–2022 roky [Indicators of implementation of the State Budget of Ukraine for 2019–2022]. Available at: <https://www.mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>. [in Ukrainian]
3. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2023 rik: Zakon Ukrainy vid 03.11.2022 № 2710-IX [On the State Budget of Ukraine for 2023: Law of Ukraine dated November 3, 2022 No. 2710-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>. [in Ukrainian]
4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo reformuvannia sluzhby zainiatosti, sotsialnogo strakhuvannia na vypadok bezrobittia, spriannia produktyvnoi zainiatosti naseleennia, u tomu chysli molodi, ta vprovadzhennia novykh aktyvnykh prohram na rynku pratsi: Zakon Ukrainy vid 21.09.2022 [On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding the reform of the employment service, social insurance in case of unemployment, promotion of productive employment of the population, including youth, and the implementation of new active programs in the labor market]. Law of Ukraine dated 09/21/2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2622-20#Text>. [in Ukrainian]
5. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 r. № 2671-VIII. Data onovlennia 27.04.2022. [On social services: Law of Ukraine dated January 17, 2019 No. 2671-VIII. Update date 27.04.2022]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
6. Smahlo O. V. (2019) Sotsialna polityka: realii ta perspektyvy [Social policy: realities and prospects. Black Sea Economic Studies]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, vol. 38-2, pp. 70–73.
7. Sotsialni posluhy, yaki nadaiutsia pid chas voiennoho stanu ta ostanni zminy u tsii sferi [Social services provided during martial law and recent developments in this area]. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/news/21778.html>.